

világváros lett Széchenyi dédelgetett Budapestje; Széchenyi szellemében folyik ma is a Tiszavölgy ármentesítése. Műszaki alkotásai hosszú során keresztül így kapcsolódik bele ma is a magyar életbe a Legnagyobb Magyar: Széchenyi, az *alkotó magyar*.

Jung Péter.

De Gerando Antonina nevelési eszménye.

A magyar nemzetnek minden időben voltak nagyműveltségű, jellemes női mintaképei, akik nemcsak az országvédő férfiak asszonyai, hanem valóban egyenrangú társaik is voltak. A háború hosszú hónapjaiban egyedül vezettek kis országnak beillő váruradalmakat, helyálltak a férfigondokban és a férfimunkákban is. De nem egy közülük, a tudósok társaságában sem szégyenkezett. A műveltség hatalmát felismerték és cselekvően igyekeztek annak hatósugarát kiterjeszteni. Egyéniségük közvetlen hatásával az otthonukat, a környezetüket emelték magukhoz; nagy iskolai alapítványaikkal az ország kulturális színvonalát igyekeztek emelni a legmostohább politikai időkben. Így élt Zrínyi Ilona, Lorántffy Zsuzsanna, Brunswick Teréz.

Kimagaslók voltak, pillérek voltak, magányosan álltak, de alapot vetettek és irányt mutattak a nőnevelés valódi útépítőinek, akik felismerték a nőnevelés társadalomalakító fontosságát és megalkották Magyarországon az állandó, szervezett leányközépiskolákat. A múlt században ők a Nagyasszonyok méltó utódai, világító nevek: Veres Pálné, Karacs Teréz, Zirzen Janka és De Gerando Antonina.

De Gerando Antoninának utolsó munkás éveiben voltam növendéke. Az örömben, hogy ismerhettem, belevegyül az öröm, hogy miért nem hallhattam tanítását érettebb koromban is. Az idősebb generációnak nem szükséges magyarázni, hogy ki volt De Gerando Antonina! Kitorolhatetlenül él személyiségének varázsa mindazok lelkében, akik szerencsések voltak őt ismerhetni. De szükségesnek tartjuk, különösen a fiatal pedagógusokkal megismertetni De Gerandót, a nagy nevelőt, akinek az adatott meg, amit igen kevés pedagógus mondhat magáénak: elméletét, nevelési eszményeit *megvalósíthatta* a gyakorlatban. A kolozsvári Felsőbb Leányiskola az *életre* nevelte növendékeit. Az ott nevelkedett nők a társadalom csendes vezetői lettek. Nem szakemberek, hanem a kultúra fogékony, átlagon felüli műveltségű, nem hazafiaskodó, hanem lelkes hazafiakká váltak felnőtt korukban.

Személyiségének varázsát említettem. Miben állott az ő személyi varázsa? Mi volt e halkszavú, törekeny nő ereje, amivel tanítványainak gyermek-lelkét megfogta és vezette? Miért néztünk fel reá mindig tisztelettel és feltétlen engedelmisséggel, mikor sohasem hallottunk tőle parancsszót? Amit akkor éreztünk, azt ma tudjuk. Ritka nagy humanisztikus műveltsége magasrendű emberszerető szív melegével sugárzott ki belőle. Ez adta meg személyiségének imponáló fölényét, mely szuggerrált és nem parancsolt.

De Gerando gyakorlati és szellemi működése megnyitja lelkének kapuit. Nézzünk be ezen a tárt kapun és próbáljuk tisztán meglátni ennek az előkelő léleknek összetevőit.

Családi származása elkötelező volt. Édesatyja igen előkelő francia nemes, de nemcsak születési, hanem szellemi arisztokrata is. A nagy filozófus-pedagógus De Gerando családból származott. 1848-ban családjával Magyarországra jön és harcol a magyar szabadságért. Világos után feleségével, Gr. Teleky Emmával és két kisgyermekével menekülnie kell az abszolutizmus elől. Anyai ágon a Teleki-családnak abból az ágából származott, amelyben örökségül oly kincset nyernek, hogy minél többet szórnak szét, annál gazdagabbakká válnak. Ez az örökség pedig: az éles elme, magasrendű hazafiság, mélyen érző szív és tiszta etika.

De Gerando Antonina nagynénjét, gr. Teleki Blankát, életrajzában ezekkel a szavakkal jellemzi: *„Tűz-szellemével átlátott az embérek és azonnal felismerte őket, de fegyverre nem volt szüksége ellenük. Mert szerette embertársait a nagy lelkek lángoló szeretetével; felettök állt, de csak azért, hogy őket magához emelje, másrészt soha sem érezte velök felsőbbtségét . . . Nyugodtan és nemesen ő maradt mindig, minden körülmények közt . . . a legnagyobb egyszerűségig feljutott felsőbbsege, nemes mozdulatai oly ellenállhatatlan hatalmat gyakoroltak körülötte, hogy jelenlétében mindenkinek önkénytelenül is jobbnak és nemesebbnek kellett magát éreznie.“* Teleki Blankáról írja e nemes sorokat. De vajon nem érezzük-e úgy, hogy ezek a belső tulajdonságok jellemezték legmélyebben nagy miniszterelnökünket, gróf Teleki Pált, a későbbi unokaöccsöt is és nem írhattuk volna-e ezt De Gerando Antonina jellemzésére is ide? Az elkötelező Teleki örökség a modern hazafiság. *„Teleki Blanka a modern hazafiságot képviselheti a magyarok előtt. Azon hazafiságot, mely főképp az erkölcsi fejlődésben s a haladási eszmék diadalában látja a haza fennmaradásának és hatalmának eszközét. Azon hazafiságot, mely az emberiség iránti szeretettel tökéletesen összeegyeztethető s a létért való küzdelem jelszavától feljutott a létért való összhangig, az altruisztikus nemes érzelmekig . . . Hanem az ily kiválasztott lények, az ily úttörők sorsa nem boldogság ezen a földön.“*

Két idézet: és megtaláljuk benne De Gerando Antonina egyéniségének lényegét. Alapja volt a világos elme; lendítőereje az érzékenyen reagáló szellem; ideálja a szellem szabadsága, a művelődés egyenlősége, emberiség szeretete. E három eszmét De Gerando Antonina felsőbbrendű hazafisága forrasztotta egybe. Ebben rejlett az az erő, amely a gondolatot tetté alakítja át.

De Gerando Antoninában lángolt a hazaszeretet, éles szemmel látta meg azt a teret, ahol ő dolgozhatik nemzete felemelkedéséért. *„A hazának nemesen gondolkodó, munkás férfiakra van szüksége, hogy ezek lehessenek, művelt anyákra van szükség, hogy ilyen férfiakat tudjanak nevelni.“*

Egész életét, minden energiáját a nőnevelés felemelésére szentelte. Párisban szerzett tanítónői diplomájával visszatért „első hazájába.“ Először Pesten nyit magániskolát. Itt éri Kolozsvár városának szokatlanul meleghangú meghívó levele. *„A mily örömmel vette iskolaszékünk Nagy-*

ságod készségét tudomásul, hogy zsenge intézetünk vezetését elvállalni hajlandó, ép oly megnyugvással bocsájtjuk felsőbb leányiskolánkat Nagyságod igazgatása alá, meg lévén győződve, hogy nemes lelkesedése, melyet önzetlen munkásságával e körben szerzett: városunk köznevelés-ügyének gyarapodására fog szolgálni.“

De Gerando Antonina 1880 őszén jött Kolozsvárra és 32 év szertettel végzett munkájával a „zsenge“ intézetből kifejlesztette azt az intézetet, melynek neve az egész országban tisztelettel ismert volt. Évekkel ezelőtt Szuppán nyugalmazott főigazgató úrral beszéltem a kolozsvári Felsőbb Leányiskoláról. Felcsillanó szemekkel mondta: „Óh, a felsőbb leányiskola! Ünnepem volt, ahányszor elmehettem De Gerando intézetébe!“ Egy kiváló főigazgatónak ünnepet jelentett a kolozsvári hivatalos iskolalátogatás! Mi volt ennek az oka? A szellem, ami áthatotta az iskola légkörét.

Miben látja De Gerando az iskola célját, feladatát? Feleljünk az ő szavaival. „Nem specialistákat kell erővel képezniünk és minden tárgyból egyszerre, hanem művelt polgárokat kell nevelniünk a hazának. Igenis nevelniünk, mert az iskola feladata főképp nevelni, a még alvó emberi lelket életre ébreszteni, nem pedig az ismeretek zuhataga alatt azt örökre elbutítani. Ha megszerettetjük vele a szellemi életet, egész életén át fog tanulni, fejlődni, nem szükséges, hogy erőszakosan megtöltsük fejét minden érdekes és érdektelen ismeretekkel, amelyekre valaha szüksége lehet egész életén át.“ „Tanulni kell megtanítani, akkor szeretni fogja a tanulást... s nem fogjuk a gyermeknél megmérgezni azt a rövid időt, a melyben neki joga van a boldogsághoz. Mert a tanulás, a fejlődés: öröm, mint minden erőnek felhasználása, amikor ez a tanulás megfelel a gyermek természetének, a gyermek befogadóképességének.“ „Iskoldink diplomok legyenek, hol kegyelettel szabadon ébresszék a tehetséget, vágyat oltsanak a növendékbe a folytonos haladásra... Azt tanítsuk, ami a magyar gyereket érdekli, ami az ő lelkiületének felel meg és egészséges fejlődésre indítja, de csak indítja“.

Az iskola feladatának a legmagasabb cél felé való törekvést: a művelt, magyar társadalom megeremtését látta. Ezért féltette a magyar közoktatást az idegen iskola-szervezetek utánzásától. Féltette mindattól, ami nem felel meg a magyar természetnek. A magyar nemzet elmaradt a körülötte levő nemzetektől.¹⁾ Utól kell azokat érnie és anélkül, hogy őket utánozná... „Legfeljebb ki kell kerülnie az örvényeket, melyekbe azok beleestek, de saját törvényei szerint kell fokozott ütemben haladnia...“ „A nemzeti tulajdonokat kell kifejleszteni. A cserfából olajját, burgonyából narancsot nem lehet idomítani, csak szörnyalakot hozna létre. De nemesítéssel a vadszőlőből nemes, édes szőlőt, a legelésre való burjából, a tiriticumból búzát lehet nevelni. Hogyan? A faj nemesítése által a maga saját természete; törvényei szerint.“ Egyéniséget, jellemet kell nevelni, „fejlesszük növendékeink gondolkozó tehetségét, szívét, lelkét, akaratát, képzelőtehetségét...“ „A mi iskoldinkra nem azt lehetne írni: azért

1) De Gerando Antonina annyira nyugati gondolkodású volt, hogy ónála a „körülötte levő nemzetek“ a nyugateurópai nemzeteket: francia, holland, svájci németeket jelenti. (Szerző megjegyzése.)

jársz ide, hogy itt saját lelkedet találd meg. Hanem igenis: azért jársz ide, hogy lelkedet elveszítsd és géppé süllyedj."

Csakis és egyedül szeretettel lehet nevelni. Csak a szeretettel végzett munka teremtő. *„A szigor a tehetetlen, gyáva lelkek fegyvere, a gazdag, művészi lélek a szeretet hatalmával tud életre fakasztani, életre ébreszteni.*"

De Gerando Antonina ezt jelmondatnak kívánta a gyűlésterem falára véseini örök figyelmeztetőnek.

Nála a szeretet tárgya nem csak az élőlény, hanem az egész természet és elsősorban: *a munka*. A haladást, a nemzet emelkedését egyedül a munka szeretetében tartotta biztosítottnak. A magyar társadalom legnagyobb bűnét a munka megvetésében látta. A társadalom igazi ellenségei azok a fogyasztók, akik nem termelnek. A munka felszabadítása a nemzet életforrása. Ahol a munkát tealázták, ott a nemzet süllyedésnek indult. (A késői-antik Görögország, Spanyolország.)

De Gerando Antonina egyik mély tanulmányában éppen a munka történetével foglalkozik. A munka fejlődésének tükrébe állítja be a népek és korok történetét. A természet törvényeinek vaskövetkezetessége érvényesül a munkát becsülő, vagy megbecstelenítő korszakokban. *„A haladásnak talán nincs hathatósabb tényezője a munkánál és bizony nincs, melyet az emberiség annyira és oly soká félreismert volna.*" Rousseau híres mondását, hogy az az ember, aki egy darabka földet először kijelölt és magáénak tulajdonított, volt az okozója a kimondhatatlan sok bűnnek, szenvedésnek, mely az emberiség történetét elhomályosította, De Gerando megváltoztatja és kimondja: *„a legelső ember, ki egy más embert legyőzván, rabszolgájává tette s arra kényszerítette, hogy helyette dolgozzék, tette az emberiségnek a legrosszabb szolgálatot.*"

A rabszolgaságban legrosszabbnak nem a szabad emberi lény eladhatóságát tartotta, hanem azt, hogy ezáltal *magát a munkát gyalázták meg*. Az ember *legszentebb joga a munka*.

De Gerando nevelési elméletében a munka szeretete, a felelősséggel végzett munka az uralkodó elem. A nagy francia forradalom legnagyobb vívmányának a munka felszabadítását és a mindvégig ingyenes tanítást tartja. Csak az *örömmel végzett munka* adja meg az egyén boldogságát. Legyen az bármiféle munka, teljesen kell mindenkinek odaadnia magát, *„látszólag feláldozza önmagát, voltaképpen saját boldogságát mozdíttja elő, mert az öntudat jutalmán kívül esze, lelke is derült lesz, mi a földön talán az egyedüli elérhető boldogság.*"

Így válik az egyén magasabb rendűvé, valódi szociális lényvé. Ez a nevelés magasabb rendű célja. *„Nekünk, magyar tanítónőknek hőseket kell nevelniünk, nem a csatamezőre, hanem az élet nehéz, mindennapi küzdelmeire. Így nem bukik el az egyes, mert a rosszul, robotmódra végzett munka hozza létre az élet legyőzöttjeit.*"

Az erkölcsi törvények egyformán állnak mind az egyénre, mind a nemzetre. Az egymásért való élet felismerése fog valamikor véget vetni a háborúnak s akkor fog végre megszületni az igazi hazafiság, mikor minden nemzet a maga sajátos tulajdonságával az emberiség koncertjébe illeszkedve, annak harmoniját tökéletesíti.

De Gerando Antonina szentül hiszi, hogy ennek megvalósulása csak idő kérdése és eljön az az idő, mikor a *jövő társadalma* valóra válik, mikor „*mindenki a másikra gondolva él.*”

Ez a jobb jövőbe vetett törhetetlen hit adta az erőt a törékeny szervezetnek; ez a nagy, az egész emberiséget átfogó műveltsége adta az ő egyéniségének a felsőbbiséget. Benne az *egyéniesség* valóban *személyiséggé* vált, ezért tudta énjét egy magasabb cél szolgálatába állítani, ezért volt ő *szabad*. Szabadsága sugárzott lényéből, ezért volt meg benne az az erő, ami át tudta hatni a vele érintkezésbe kerülőket. Ezért volt De Gerando Antonina nagy nevelő, aki halála után is él eszméinek hatásában.

Dr. Schneller Edith.

De Gerando Antonina művei.

- A női élet. Kolozsvár: Ajtai, 1892. 253 p.
 Az emberiség jótevői Bp.: Révai 1887. 121 p.
 Gróf Teleki Blanka élete. Bp.: Légrády 1892. 83 p.
 A munka történetének rövid vázlata. Bp.: Légrády 1890. 121 p.
 Háztartástan, vagy a nő legszükségesebb életismereteinek rövid előadása. Bp.: Légrády 1883. 133 p.
 Búcsú, Kolozsvárhoz 1 Kolozsvár: Ferdinánd-ny. 1905 8 p.
 A szeretet nevelő hatalma. 5 p. (Különlenyomat a Nemzeti Nőnevelés 1907 okt.-nov. sz.)
 Hogyan „lesz Magyarország?” Kolozsvár: Ajtai, 1894. 62 p.
 Az eszmény diadala. Bp.: Athenaeum 1885. 23 p.
 A ki másra gondol... Egy felsőbbrendű társadalom első a-b-c-je. Bp.: Légrády 1897. 138 p.

A kereskedelmi középiskola köznevelési rendszerünkben.

Mondhatná valaki, hogy a kki-t nem köznevelési, hanem közoktatási rendszerünkben kell elhelyezni. A Nevelésügyi Szemle múlt évi jan. — febr. 1. számában megjelent tanulmányomban magam is az utóbbit említettem.

Eltekintve attól, hogy az iskolai nevelést a tanítástól nem lehet elkülöníteni, mert ezen *keresztül*, ennek egész *folyamán* történik, — mégsem szabad feledni, hogy a nevelés *szélesebbkörű* feladat és *magasabbrendű* célkitűzés, mint a *tanítás*, — amely bármilyen iskolában, és bármilyen fokon —, végeredményben a *nemzetnevelés* szolgálatában áll.

Vaskalaposságnak látszanék — éppen a *szakemberek* szemében —, ha az oktatás és nevelés fogalmi, tartalmi és célkitűzési elhatárolásával akarnék bibelődni. De nyilvánvaló, hogy egyenlő joggal lehet beszélni a kki-nak akár a *közoktatási*, akár a *köznevelési* rendszerben való elhelyezéséről. Inkább *nézőpont* kérdéséről van szó. — Más és más képet kapok egy épületről, ha azt alapjában, frontálisan, oldalnézetben, vagy néhány keresztmetszetében tekintem. Midőn a kki-t *köznevelési* rendszerünkben akarom elhelyezni és megláttatni, akkor magasabb, egyetemesebb és lehetőleg *egységes* nézőpontból tekintem a kérdést.